

Ключевые слова: воспитание студенческой молодежи, Интернет-пространство, аксиологический поход, аксиологический контекст, медиаконтент.

Butenko L. L. The Axiological Context of the Students Education in the Internet Space

The article describes main features of formation of students youth values orientations in today's Internet space. The essence and peculiarities of axiological problems in the Internet-space, the influence of Internet values on society, people and communication, modern approaches to the definition of „Internet axiology” are discovered. The main axiological foundations of media content as the means of students education and self-education are characterised. The relevance and appropriateness of axiological approach to study the students social problems who get high education in the terms of the Internet space and rapid development of informational and communicative technologies are determined. The essential characteristics of axiological context of students education in the Internet space and network communication, the main factors that influence on formation of students' values orientations in the media are presented. The developmental, heuristic and axiological potential of the Internet in the context of solving problems of students education, the risks of formation the students values orientations in the media and the social network communication are discovered. The main influential risks of the Internet space on students education are shown.

Taking into account possibilities of the Internet space the following directions of the students education such as the culture of social networking, education, national identity, patriotism and tolerance are characterised.

Key words: students education, Internet space, axiological approach, axiological context, media content.

Стаття надійшла до редакції 19.04.2015 р.

Прийнято до друку 14.05.2015 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Савченко С. В.

УДК 070 (477.61) «1941/1943»

О. В. Корчагіна

**НІМЕЦЬКА ОКУПАЦІЙНА ПРЕСА НА ТЕРЕНАХ
ВОРОШИЛОВГРАДСЬКОЇ 1942 – 1943 РР.: ІНФОРМАЦІЙНО-
ПСИХОЛОГІЧНА БОРОТЬБА**

З кінця 80-х – початку 90-х років процес вивчення окупаційного періоду часів Другої світової війни набуває нового імпульсу. Це зумовлювалося процесами деполітизації, деідеологізації науки,

відкриттям раніше невідомих джерел, більш широким доступом дослідників до них. Певною мірою це стосувалося й преси періоду окупації.

Розпочавши війну проти Радянського Союзу, німецьке командування розраховувало не лише на міць військової сили, а й провадило потужну інформаційну та пропагандистку кампанію на окупованих територіях. Центральне місце в ідеологічній обробці населення окупованих територій належало періодичній пресі. Нацистські листівки, плакати та інша наочна пропагандистська продукція виконували короткотермінові завдання інформаційного рівня та не потребували значних фінансово-економічних ресурсів або тривалого часу на їх підготовку, як кіно чи радіо. У зв'язку з цим преса розглядалась як найбільш поширений засіб ідеологічного впливу на населення.

Актуальність обраної теми зумовлена недослідженістю обставин виникнення й умов функціонування української періодики за часів німецької окупації. Наукова новизна статті зумовлена тим, що у вітчизняному журналістикознавстві вперше розглядається преса Луганщини періоду німецько-фашистської окупації в якості об'єкту дослідження.

Мета розвідки – на матеріалах публікацій окупаційних газет, що виходили у Ворошиловградській області простежити процеси функціонування та інформаційно-психологічного впливу.

Ворошиловградська (Луганська) область перебувала в німецькій окупації з липня 1942 року по вересень 1943 року. У Державному архіві Луганської області зберігаються добірки газет, що друкувала окупаційна німецька влада. На території області такі видання виходили в місті Луганську – газета «Нове життя», у місті Попасна – газета «Der morgen» («Ранок»). До 1990 року доступ до цих видань був обмежений, бо вони зберігались у режимно-секретному відділі Державного архіву Луганської області. Газета «Нове життя» виходила на території Луганщини за наказом центру гебітскомісара і поширювалась по всіх містах і селах окупованої Ворошиловградської області. Вона налічує 72 номери, порівняно з газетою «Der morgen» («Ранок»), що має лише 4 випуски. У даній розвідці ми детально проаналізуємо окупаційну пресу на прикладі газети «Нове життя», з метою виділення типологічних та проблемно-тематичних особливостей видань даного виду.

Для здійснення такого аналізу необхідно визначити типологічні ознаки – типоформуючі, вторинні й формальні.

До типоформуючих ознак, таких що безпосередньо впливають на виникнення, розвиток та трансформацію видання, належать: видавець, мета та завдання (образ бажаного результату) друкованого органу, читацька аудиторія. До вторинних типологічних ознак належать: авторський склад, внутрішня структура (розділи й рубрики), жанри,

оформлення. Періодичність, об'єм та тираж – вихідні відомості про видання – є формальними типологічними ознаками [1].

Україномовна преса почала створюватись в перші дні та тижні «нового порядку». Загалом, для створення окупаційної преси необхідними були декілька чинників: наявності поліграфічної бази, запаси паперу, кваліфіковані спеціалісти, в т.ч. і журналісти.

Газета «Нове життя» започатковане як орган Ворошиловградської міської Управи. Перший номер вийшов 18 серпня 1942 р. Мету і завдання цього видання можна визначити з передової редакційної статті в першому номері, що має назву «До нового життя». *«Знаменна для ворошиловградців дата 17 липня 1942 р. В цей день, завдяки допомозі німецької армії, наше місто вступило в смугу нового життя, позбувшись совєтської влади. ... Хай кожен робітник, селянин і службовець на одведеній йому ділянці роботи проявить своє старання, завзятість і наполегливість, пам'ятаючи, що він буде своє нове життя»* [2]. Ще одним джерелом, що допоможе з'ясувати цілі й завдання подібних видань, є інструкція начальника Верховного командування вермахту генерала А. Йодлема про застосування пропаганди, де між іншим ішлося про те, що *«...а) Ворогами Німеччини не є народи Радянського Союзу, а лише єврейсько-більшовицький уряд з його керівниками і комуністична партія, яка прагне до світової революції. б) Виходячи з факту, що Ради застосовували до сьогодні по відношенню до населення підпорядкованої їм території безпощадну й деспотичну владу, слід наполегливо роз'яснювати, що німецький вермахт не йде в країну як ворог населення. Він хоче скоріше звільнити його від тиранії Рад... в)... німецька пропаганда мусить в різних частинах Радянського Союзу, залежно від обставин, користуватися найбільше там уживаною мовою, але це не повинно доводити до думки, що окремі пропагандивні тексти дають право робити передчасні висновки про роздріблення Радянського Союзу. Незважаючи на це, треба, однак, уникати таких виразів, як «Росія», «росіяни», «російська армія» і т.д., їх слід замінити на «Радянський Союз», «Народи Радянського Союзу», «Червона армія» і т.д.»* [3]. Отже, мета і завдання газети «Нове життя» – німецька інформаційно-пропагандистська діяльність на окупованих землях, що повинна була нейтралізувати ідеологію комуністичного режиму, а також підняти власний авторитет. Таким чином, можна сказати, що окупаційна влада мала на меті отримати підтримку й популярність серед місцевого населення, що становило об'єкт ідеологічної обробки.

З передової редакційної статті в першому номері, що має назву «До нового життя» можемо з'ясувати й читацьку аудиторію, на яку розраховане видання газети «Нове життя» – *«...Хай кожен робітник, селянин і службовець...»* – мешканці Ворошиловградської області, які працювали на потужних промислових та сільськогосподарських підприємствах. За даними статті «Перепис населення» (газета «Нове життя» № 1, від 18.08.1942 р.) чисельний склад читацької аудиторії лише

в місті Ворошиловграді становив «... 128.118 душ. З них чоловіків від 15 років і більше – 24.981, жінок від 15 років і більше – 62.738».

Виконуючим обов'язки головного редактора газети «Нове життя» був призначений М. Бернацький (завідувач кафедри української мови, професор Ворошиловградського педінституту). Вже у першому номері газети вміщено оголошення: *«Редакція газети «Нове життя» яка міститься по вулиці Казанській (К. Маркса), №6 доводить до відому державних, громадських і кооперативних установ і організацій, а також приватних осіб, що нею приймаються дописи й різні об'яви, оголошення, повідомлення, а також реклами для надрукування в газеті. Звертатися до редакції щодня, крім неділі від 10 до 16 години»* [2]. Це оголошення друкувалося у 1, 2 та 3 номерах газети. До роботи в газеті як на штатній, так і на позаштатній основі було залучено колишніх журналістів, письменників, представників місцевої інтелігенції, працівників культурно-освітніх, господарчих, адміністративних органів. У першому номері газети «Нове життя» жодна публікація не містить відомостей про авторів. З метою уніфікації і жорсткого контролю весь матеріал, що публікувався в пресі на окупованих територіях, затверджувався зверху. Для цього в допомогу редакціям, що видавали газети на мовах народів СРСР, у Берліні, у Міністерстві пропаганди виходив збірник, що називалися «Матеріали для російських газет. У допомогу редакціям».

Спосіб розташування матеріалів у газеті, є обґрунтованим метою і завданням видання та його читацькою аудиторією. Виняткова цінність періодики окупаційного періоду полягає в наявності як притаманних їй публіцистичних жанрів, так і друкованої на її шпальтах суто офіційної інформації, актової документації. Перша шпальта газети «Нове життя» повністю була присвячена висвітленню офіційної інформації військового командування та міської влади. У № 1 – 10 газети «Нове життя» існувала рубрика «Зведення Німецького Головного Командування», де в хронологічній послідовності повідомлялося про перебіг подій на передовій. Це й рубрика «З Головної квартири Фюрера», де розміщувалася переважно подієва та статистична інформація з усіх фронтів, на яких воювали німецькі війська. Поряд з офіційною військовою інформацією в номерах газети з № 1 до № 9, у наступних номерах несистематично, вміщувались статті, спрямовані на піднесення авторитету нової влади: «До нового життя», «Перша партія тракторів з Німеччини», «Кожному працювиту селянинові – своя земля!», «На полі працюють трактори й комбайни», «Селянська сім'я відроджується й міцнішає», «Наші найближчі й невідкладні завдання про відбудову міста», «Соціалізм і право власності», «Більше уваги розвитку тваринництва», «Відбудовна робота на Україні» та ін. Значне місце в окупаційній пропаганді займала тематика більшовицьких (1918-1920 рр.) та сталінських злочинів (кінець 1920-х – початку 1930-х рр.) проти українського народу. В окремому блоці статей доводилось, що при

проведенні колективізації переважали не економічні, а політичні чинники і вказувалось на ту обставину, що радянська влада мала всі підстави вбачати в селянстві головну перешкоду для виконання своїх планів, адже трударі землі є власниками. Разом з тим, українське населення було широко ознайомлене і з іншими злочинами сталінського режиму. Так, зокрема, окупаційна преса повідомила про виявлення місць масових розстрілів населення УРСР, польських офіцерів тощо. У статті «Кошмарний большевицько-жидівський злочин. – Масове вбивство 10000 українців» зазначалося: *«На західному краю міста Вінниці у Житомирській генеральній окрузі відкрито в цих днях велике поле з могилами радянських часів, де згідно з поробленими дотепер твердженнями лежить яких 10 000 трупів українців. Місце де знайдено могили знаходяться на колишній посілоті НКВД, ...»* [2]. При цьому, автори однозначно стверджували, що на місці цих поховань знаходяться винятково українці. У ці місця, згідно газетних публікацій були направлені делегації українських селян, з тим, щоб вони пересвідчилились у реальності повідомлень. Натомість – жодної публікації про злочини окупаційного режиму. Щодня трагедії розігрувалися всюди. У с. Куцербовка Лутугінського району, наприклад, було убито 25 жінок, які прийшли із шахтарських селищ обміняти речі на хліб, щоб їх родини не вмерли від голоду. На хуторі Суходіл Слав'яносербського району, де розміщався інтернат для дітей-інвалідів, у липні 1942 р. окупанти розстріляли 19 хворих, інші ж 66 дитини-каліки померли від голоду після того, як у них відібрали всі продукти харчування. У обласному центрі 1 листопада 1942 р. у районі Гострої Могили було розстріляно понад 3 тисячі чоловіків, жінок, дітей [4].

Також на перші шпальти виносилось питання відкриття Другого фронту. Ці матеріали передруковувались з європейських та американських газет: «Совети утаюють перед своїми союзниками правду про свої сили» (з газ. «Фелькішер беобахтер»), «Чи можливий другий фронт» (з газ. «Краківські вісті»), «Рузвельт цілком безпорадний» (з газ. «Таймс»), «Розлючені англійці» (з газ. «Дейлі гералд»). Слід зазначити, що подібні передруки не мали системного порядку, а з'являлися як відгуки на певні кроки до створення Другого Фронту. З № 16 (23 вересня 1942 р.) поруч із цими статтями з'явилися й карикатури на головних політичних фігурантів – Сталіна, Черчеля, Рузвельта – керівників держав, які створювали Другий Фронт.

На другій шпальті газети «Нове життя» містились як окремі статті, так і рубрики: «По звільненій Україні», «По нашому місту», «В міській Управі», «В останні хвилини», «Театр», «З фольклору», а також оголошення. Рубрики виходили у відповідності з добром певних тематичних матеріалів. У газеті «Нове життя» № 33 та № 54 виходила «Літературна сторінка», де друкувалися твори українських авторів, рецензії, спогади, привітання до дня народження діячам української літератури.

Рубрика «По звільненій Україні» постійно виходила з № 1 до № 28, у наступних випусках – безсистемно, але була присутня на шпальтах ще до № 6 (69) 1943 р. Вона містила кореспонденції та замітки, що засвідчували «покращення» життя населення на окупованих територіях України. Ці матеріали передруковувалися з інших видань, які виходили в Житомирі («Нова Україна»), Луцьку («Український голос»), Вінниці («Вінницькі вісті»), Січеславі («Ковельські вісті»), Полтаві («Нова Україна»), Первомайську («Нове життя»), Маріуполі («Маріупільська газета»), Дніпропетровську («Дніпропетровська газета»), Юзівці («Український Донбас») та ін. Обсяг цієї рубрики коливався від 1/2 обсягу сторінки до 1/5. Кількісний склад уміщених матеріалів коливався від 1 (у першому номері) до 5 (у восьмому номері). За тематикою матеріали (загальна їх кількість становить 144 одиниці) розподілились таким чином: сільгоспвиробництво – 58 матеріалів, соціальна сфера – 32, освіта – 22, промисловість – 16, культура – 15, торгівля – 8 та релігія – 3 матеріали.

Рубрика «По нашому місту» містила статті, кореспонденції, замітки, коментарі, з яких можна побачити, чим жило місто в окупаційний період. Вона була постійною, обсяг коливався від 1/3 до 1/5 обсягу сторінки. Загальна кількість матеріалів рубрики «По нашому місту» становить 286 текстів. За кількісним складом матеріалів певної тематики розподіл відбувся так: соціальна сфера – 73 матеріали, культура – 72, медицина – 42, сільське господарство – 30, освіта – 29, промисловість – 15, торгівля – 14, релігія – 12, юриспруденція – 1 матеріал.

Рубрика «В міській Управі» містила офіційні матеріали – накази, розпорядження, оголошення. Всього 53 матеріали.

Рубрика «В останні хвилини» вперше з'явилась у газеті «Нове життя» в № 12. Містила коротке, переважно з одного речення, повідомлення про перемоги Німецької армії на фронті. Наприклад: «Німецьке військо досягло р. Волги» («Нове життя» № 12) або «Великі втрати англо-американського фронту» («Нове життя» № 13). Всього рубрика побачила світ 11 раз («Нове життя» в №№ 12, 13, 17, 19, 20, 27, 34, 39, 48, 53, 62).

Рубрика «Театр» започаткована у № 14, статтю «Народжений на руїнах» автор В. Данилейченко. У матеріалах цієї рубрики йшлося про відкриття театрів у різних містах Ворошиловградської області, їх репертуар, гастролі, творчі плани. Усього було здійснено 4 випуски цієї рубрики.

Рубрика «З фольклору» виходила з № 3 газети «Нове життя». Містила твори подібні до частівок, у яких висміювались «советська власть», комуністи-партійці, особи, що підтримували пролетарську ідеологію. Наприклад: «Нема хліба, нема сала – все советська власть забрала».

У №8 (66) газети «Нове життя» другу шпальту було відведено рубриці «Шкільна сторінка». З редакційної статті дізнаємось, що *«Йдучи назустріч бажанням вчителів народної школи, що силою обставин примушені навчати учнів своїх без підручників, ми видаємо «Шкільну сторінку», яка бодай до деякої міри допоможе вчителеві й учню»*. На сторінці були вміщені вірші Т. Шевченка, Б. Грінченка, оповідання Бердяєва, С. Васильченка, приказки, дитячі забавлянки, казки й загадки.

Оформлення газети «Нове життя» не було постійним з №1 1942 р. до № 14 (72) 1943 р. З першого до тридцять другого номеру в написанні літер назви газети були використані мотиви українських орнаментів. Нижче, паралельно назві газети, знаходилась смуга шириною 0,5 см, виконана у фольклорному стилі. Таке оформлення надавало газеті національного колориту, визначало її приналежність до української культури. Всі вихідні дані були надруковані українською мовою. З № 33 газета змінила шрифт назви (близький до Arial Black) та додала німецькою мовою паралельний запис вихідних даних. Певний час – з № 1 до № 15 – ілюстрацій, фотографій, малюнків, схем у газеті «Нове життя» не було жодної. У № 16 газети на першій шпальті вміщено карикатуру, а на другій шпальті чорно-білу фотографію. З цього номера в газеті «Нове життя» кожного випуску містилось від 1 до 4 візуальних матеріалів. Вони доповнювали зміст статей або, як карикатура, були самостійними елементами газети. Загальна кількість візуальних матеріалів у газеті «Нове життя» дорівнює 171 одиниці, серед них: фотографій чорно-білих – 109, карикатур – 46, малюнків – 12, ілюстрацій – 4.

Ще з першого випуску газети «Нове життя» було визначено її періодичність: «Виходить тричі на тиждень». Газета виходила по вівторках, п'ятницях та у неділю. Жодного разу з № 1 1942 р. до № 14 (72) 1943 р. не було змінено кількості випусків на тиждень або дня тижня виходу чергового номеру.

Натомість обсяг газети «Нове життя» зазнав змін протягом серпня 1942 – лютого 1943 рр. З № 33 недільний випуск періодичного видання збільшив обсяг до чотирьох сторінок. Саме в недільних (збільшених) випусках газети з'являлись «Літературна сторінка» та «Шкільна сторінка».

Стосовно накладу газети «Нове життя» зазначимо наступне: інформація про нього вперше вміщена в № 13 від 16 вересня 1942 р. Це число газети вийшло накладом 6 000 примірників. Надалі наклад збільшився і вже № 14 від 18 вересня 1942 р. склав 10 000 примірників. З № 33 наклад складає 20 000 примірників. З № 49 – 25 000, з № 52 і до № 10 (68) 1943 р. – 30 000 примірників. З № 11 (69) 1943 р. наклад зменшився до 10 000 примірників, а з № 12 (70) також зменшився ще й налічував 6 000 примірників.

Під час Другої світової війни всіма сторонами конфлікту впроваджувалися різноманітні за формою інформаційні операції. Одним з основних способів боротьби стають засобами пропаганди,

дезінформації, залякування й тощо. Для донесення потрібних меседжей до цільової аудиторії використовувалися всі наявні у ті часи технічні засоби. Отже, проаналізувавши окупаційну пресу, що виходила у Ворошиловградській (Луганській) області з серпня 1942 до вересня 1943 року, можна визначити типологічні та проблемно-тематичні особливості видань даного виду, що друкувалися на теренах окупованої України. Це дає можливість для збагачення існуючої інформації про журналістський процес зазначеного періоду.

Список використаної літератури

1. Акопов А. И. Периодические издания. Учебно-методическое пособие для студентов-журналистов. 2-е изд., доп. / А. И. Акопов. – Ростов-на-Дону : Изд-во ООО МП «Книга», 1999. – 219 с. **2. ДАЛО**, р.ф. [Архів окупаційної преси]. – 1755, оп. 1 сп. 1. **3. Косик В.** Україна під час Другої світової війни 1938-1945 рр. / В. Косик. – Нью-Йорк : УККА, 1992. – С. 569. **4. История** Луганского края: Учебное пособие / А. С. Ефремов, В. С. Курило, И. Ю. Бровченко та ін. – Луганск : Альма-матер, 2003. – С. 341

Корчагіна О. В. Німецька окупаційна преса на теренах Ворошиловградщини 1942 – 1943 рр.: інформаційно-психологічна боротьба

У статті здійснено аналіз агітаційно-пропагандистської діяльності німецької окупаційної влади серед населення Ворошиловградської (Луганської) області 1941-1943 роки на основі широкого кола джерел. Розкриваються форми і методи інформаційно-психологічної війни проти населення окупованих територій та їх специфіка. Вказані функції агітаційної та пропагандистської роботи німецьких окупаційних властей на окупованих територіях. Встановлено особливості системи публікацій, загальна кількість окупаційних періодичних видань, які виходили друком на території Ворошиловградської області. Проведено аналіз ефективності агітації та пропагандистських зусиль окупаційної влади.

Ключові слова: німецький окупаційний режим, військова зона, агітації, пропаганди, окупаційна преса, система публікацій, друкована продукція, агітаційно-пропагандистської діяльність.

Корчагина О. В. Немецкая оккупационная пресса на территории Ворошиловградщины 1942 – 1943 гг.: информационно-психологическая борьба

В статье осуществлен анализ агитационно-пропагандистской деятельности немецкой оккупационной власти среди населения Ворошиловградской (Луганской) области в 1941-1943 годы на основе широкого круга источников. Раскрываются формы и методы информационно-психологической войны против населения оккупированных территорий и их специфика. Указанные функции

агитационной и пропагандистской работы немецких оккупационных властей на оккупированных территориях. Установлены особенности системы публикаций, общее количество оккупационных периодических изданий, выходящих в свет на территории Ворошиловградской области. Проведен анализ эффективности агитации и пропагандистских усилий оккупационной власти.

Ключевые слова: немецкий оккупационный режим, военная зона, агитации, пропаганды, оккупационная пресса, система публикаций, печатная продукция, агитационно-пропагандистской деятельности.

Korchagina O. German Occupation in the Territory Vorochilovgrad Press Tires 1942-1943 gg.: Information and Psychological Struggle

The thesis analyzes agitation and propagandistic activity of the German occupation authorities among the population of of Voroshilovgrad (Lugansk) region 1942-1943 years on the basis of a wide range of sources. The place of psychological war against the population of Eastern occupied territories in pre-war strategy of Third Reich is determined. In offered article the features of functioning of the occupation press are examined on the example of newspaper "Nove zhittya" the period of Great Patriotic war are considered. This article has analysed the designing of newspapers of Voroshilovgrad (Lugansk) region.

Organization and specific character of the functions of central administration of agitation and propagandistic work of German occupation authorities in Ukraine are revealed. The competence of occupational administration in the sphere of psychological war is shown. The author reveals the duties of the propaganda departments of the local authorities and the functioning of publishing and printing system, radio and cinema network in Ukraine. General amount of periodicals which were published on the territory of Reich commissariat and military zone of occupation is defined. The measure of efficiency of agitation and propagandistic efforts of occupation authorities both by means of separate methods (periodicals, radio and cinema, small printed production and fine art) and in general is clarified.

Detailed historical and typological characteristic of regional periodicals is accomplished, the catalogue of the newspapers dated by the mentioned period is finished off and arranged, the problematical and topical content and related change of press functions' paradigm working during different periods are analyzed. Ways and methods of ideological influence are determined and it is also defined the pragmatics of journalistic propaganda with the means of press in the era of totalitarianism.

Key words: occupational press, occupied territory, propaganda, headings, title, correspondence, article, military zone, agitation, propaganda, , small printed production.

Стаття надійшла до редакції 23.04.2015 р.
Прийнято до друку 14.05.2015 р.
Рецензент – д. п. н., проф. Караман О. Л.